

ЗМІСТ

1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ	8
1.1. Місце конституційної скарги в механізмі захисту прав людини в Україні	8
1.2. Порядок звернення із конституційною скаргою до Конституційного Суду України	9
1.3. Особливості провадження у справах за конституційними скаргами в Конституційному Суді України	12
1.4. Порядок застосування рішень та висновків Конституційного Суду України судами загальної юрисдикції	14
1.5. Зміст та значення принципів Конституції України за офіційною конституційною доктриною України	18
1.6. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань організації та функціонування органів та посадових осіб публічної влади	20
1.7. Юридичні позиції Конституційного Суду України з питань гарантування прав та свобод людини і громадянина	24
2. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ	27
2.1. Інструменти публічного адміністрування: нормативний акт, адміністративний акт, адміністративний договір	27
2.2. Адміністративна процедура та її види	29
2.3. Обмеження, що застосовуються до публічних службовців щодо запобігання корупційним проявам	30
2.4. Адміністративне деліктне право	33
2.5. Проведення в справі про адміністративний проступок: стадії, правовий статус учасників, акти, що ухвалюються на окремих стадіях провадження	34
3. АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ	40
3.1. Офіційне з'ясування всіх обставин у справі як спеціальний принцип адміністративного судочинства	40
3.2. Предметна, інстанційна та територіальна юрисдикція адміністративних судів	41
3.3. Способи судового захисту прав, свобод, інтересів особи від порушень з боку суб'єкта владних повноважень	43
3.4. Позовне провадження: практичні проблеми розгляду і вирішення адміністративних справ	45
3.5. Перегляд судових рішень в адміністративних справах	47

4. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ	57
4.1. Міжнародно-правові засади співробітництва України з суб'єктами міжнародного права, включаючи питання визнання. Роль і значення (Європейської) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини для правової системи України	57
4.2. Міжнародно-правові стандарти і конституційне законодавство України про правовий статус індивіда	60
4.3. Порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України	62
4.4. Міжнародно-правові питання участі України в міжнародних організаціях	66
4.5. Дія міжнародного права в національній правовій системі України. Міжнародно-правові інструменти впливу правової системи Європейського Союзу на правопорядок України, зокрема питання наднаціональності	69
4.6. Загальні положення і правовий статус Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони	71
4.7. Міжнародно-правові підстави та засоби зміни державної території	73
4.8. Міжнародно-правові засоби вирішення спорів. Практика розгляду спорів за участі України у міжнародних судових установах	74
4.9. Наслідки порушення міжнародно-правових зобов'язань у міжнародному праві	76
4.10. Правове регулювання застосування сили у міжнародних відносинах та систем колективної безпеки	77
4.11. Питання статусу та режиму морських просторів, зокрема участь України у міжнародних конвенційних механізмах. Міжнародно-правові засади статусу та режиму повітряних та космічних просторів, зокрема участь України у міжнародних конвенційних механізмах	79
4.12. Міжнародні зобов'язання України у сфері захисту прав людини та міжнародні механізми контролю за їх виконанням	82
4.13. Міжнародні зобов'язання України у сфері охорони навколишнього середовища	84
5. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ	86
5.1. Правові наслідки недійсності правочинів	86
5.2. Особисті немайнові відносини у цивільному праві	87
5.3. Здійснення та захист права власності та інших речових прав	89

5.4. Правові наслідки порушення договірних зобов'язань	90
5.5. Деліктна відповідальність у цивільному праві	93
5.6. Зобов'язання щодо передачі майна у власність та у користування	95
5.7. Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави	98
5.8. Захист права інтелектуальної власності	99
5.9. Застосування норм спадкового права	101
6. ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ	104
6.1. Предметна, суб'єктна, інстанційна та територіальна цивільна юрисдикція	104
6.2. Ефективність представництва для захисту прав, свобод та інтересів у порядку цивільного судочинства	107
6.3. Позовне провадження: практичні проблеми розгляду і вирішення цивільних справ	110
6.4. Особливості розгляду цивільних справ у порядку окремого та наказного провадження	113
6.5. Перегляд судових рішень у цивільних справах	115
7. ТРУДОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ	119
7.1. Зайнятість населення і працевлаштування	119
7.2. Трудовий договір та його види	121
7.3. Робочий час і час відпочинку	122
7.4. Оплата праці та її нормування. Гарантії та компенсації	123
7.5. Трудова дисципліна	124
7.6. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору	125
7.7. Трудові спори	126
8. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО	127
8.1. Методи регулювання відносин в міжнародному приватному праві. Джерела (форми) міжнародного приватного права	127
8.2. Принцип автономії волі у міжнародному приватному праві	128
8.3. Особливості та кваліфікація колізійної норми. Конфлікт кваліфікацій. Проблеми застосування колізійних норм	129
8.4. Уніфікація та гармонізація норм міжнародного приватного права	130
8.5. Колізійні питання права власності	131
8.6. Питання спадкування у міжнародному приватному праві	132
8.7. Порядок укладення та розірвання транскордонних шлюбів, правове регулювання особистих немайнових і майнових відносин подружжя, ускладнених іноземним елементом	134

8.8. Загальні положення зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Застосування «Правил ІНКОТЕРМС» в зовнішньоекономічних договорах. Договірні зобов'язання у міжнародному приватному праві. Деліктні зобов'язання в міжнародному приватному праві	137
8.9. Колізійні прив'язки, застосовувані до регламентації трудових відносин з іноземним елементом	141
8.10. Міжнародний цивільний процес	142
8.11. Міжнародний комерційний арбітраж та інші альтернативні способи вирішення спорів з іноземним елементом	144
9. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ	147
9.1. Призначення покарання та застосування інших заходів кримінально-правового впливу	147
9.2. Злочини проти основ національної безпеки	152
9.3. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи	155
9.4. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи	159
9.5. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи	161
9.6. Кримінальні правопорушення проти власності	162
9.7. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки	166
9.8. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	168
9.9. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	170
10. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ	175
10.1. Збирання, перевірка та оцінка доказів	175
10.2. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження	180
10.3. Досудове розслідування у кримінальному процесі	181
10.4. Судове провадження у кримінальному процесі	186
10.5. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні	197
10.6. Видача осіб, які вчинили правопорушення (екстрадиція)	199
11. МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, ВКЛЮЧАЮЧИ МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ	202
11.1. Умови застосування норм міжнародного гуманітарного права. Кваліфікація збройного конфлікту на території України відповідно до законодавства України	202
11.2. Статус комбатантів, інших учасників збройного конфлікту та цивільних осіб у міжнародному гуманітарному праві	205

11.3. Міжнародна відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права	207
11.4. Застосування положень Кримінального кодексу України за порушення законів та звичаїв війни	210
11.5. Універсальна юрисдикція держав щодо міжнародних злочинів у міжнародному праві. Юрисдикція України щодо міжнародних злочинів	214
11.6. Юрисдикція та процесуальні аспекти діяльності Міжнародного кримінального суду	217
11.7. Зобов'язання України щодо відповідальності за міжнародні злочини	219
11.8. Зобов'язання України щодо відповідальності за конвенційні злочини	221
12. ЗАГАЛЬНІ ЕТИЧНІ ВИМОГИ ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ	223
12.1. Незалежність, безсторонність та добросовісність	223
12.2. Об'єктивність і недопущення конфлікту інтересів, вимоги щодо несумісності	226
12.3. Відданість верховенству права та правам людини	229
12.4. Конфіденційність та збереження професійної таємниці	232
12.5. Етичні засади взаємовідносин між правниками. Реагування на неетичну поведінку колег	236
12.6. Дотримання високих етичних стандартів на робочому місці і поза ним, офлайн та онлайн	238
12.7. Дисциплінарна відповідальність правника за порушення етичних стандартів	240

1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

1.1. Місце конституційної скарги в механізмі захисту прав людини в Україні

Законом України від 2 червня 2016 року «Про внесення змін до Конституції України» (щодо правосуддя) розширено перелік юридичних засобів захисту прав особи в спосіб надання громадянам прямого доступу до конституційного правосуддя через впровадження інституту індивідуальної конституційної скарги. Таке конституційне право громадяни України отримали з 30 вересня 2016 року. Проте, інститут конституційної скарги почав працювати 22 лютого 2018 року після прийняття Регламенту Конституційного Суду України.

➤ Конституційна скарга – це подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

Конституційна скарга це така форма звернення особи до органу конституційної юрисдикції з метою захисту конституційних прав і свобод, результатом якого є вирішення питання щодо відповідності Конституції держави певного законодавчого положення та відновлення стану, що існував до порушення права.

Інститут конституційної скарги з'явився в Україні внаслідок внесення змін до статті 55 Конституції України, відповідно до яких, кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

- Конституційна скарга подається виключно щодо відповідності Конституції України закону України (його окремих положень).

- Будь-які інші нормативні акти, рішення судів системи судоустрою України не можуть бути оскаржені, так само, як дії чи бездіяльність органів державної влади, інших посадових осіб.

- Конституційний Суд України не уповноважений розглядати скарги на дії/бездіяльність та рішення органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб, давати оцінку цим діям та рішенням.

- Конституційний Суд не уповноважений здійснювати перегляд судових рішень, скасовувати їх, оцінювати правильність застосування судами норм матеріального і процесуального права, а також перевіряти судові рішення на відповідність Конституції України та законам України.

Суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

Звернутися зі скаргою можуть:

✓ громадяни України, іноземці, особи без громадянства. Фізична особа конституційну скаргу підписує особисто (або уповноважена в установленому законом порядку особа);

✓ юридичні особи приватного права. Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.

До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права.

Індивідуальна конституційна скарга:

- виступає як гарантія захисту основних прав людини і громадянина від свавілля властей;

- виступає як важливий засіб забезпечення й розвитку конституційної демократії, основу якої становлять права людини;

- сприяє реалізації одного з головних принципів правової держави – принципу зв'язаності всіх гілок влади Конституцією і Законом, що гарантують права людини;

- будучи специфічним інструментом захисту конституційних прав особи, надає громадянину право в якості сторони вступати у правовий спір з державою та її органами, навіть із самим законодавцем, тим самим сприяючи інтеграції громадян у процес управління державою і суспільством.

Особливим функціональним напрямом інституту конституційної скарги виступає значення останнього як інструменту впливу особи на систему права та державну політику, що обумовлює виняткову роль конституційної скарги у тріаді «особа, право, держава»

Конституційна скарга дає змогу особі «скерувати» діяльність держави у напрямі забезпечення суспільних потреб та інтересів, в основі яких лежать фундаментальні права і свободи, що веде до утвердження верховенства права. За своїми юридичними наслідками конституційна скарга виступає одним із засобів реалізації принципу взаємної відповідальності особи та держави.

Конституційна скарга є ефективним процесуальним засобом для захисту основних прав і свобод громадян, оскільки на відміну від інших скарг та позовів, *рішення по конституційній скарзі має не індивідуальний, а загальний характер, тобто поширюється на всіх осіб, права яких можуть бути порушені дією неконституційного акту.*

1.2. Порядок звернення із конституційною скаргою до Конституційного Суду України

Формою звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб приватного права до Конституційного Суду України є конституційна скарга.

Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень).

В межах конституційної скарги не можливо оскаржити конституційність підзаконних або інших нормативних актів, а лише чинних законів та їх окремих положень.

Конституція визначає, що у скарзі оскаржується конституційність закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України чи окремого його положення суперечить Основному Закону.

✓ Суб'єкт права на конституційну скаргу повинен чітко визначити предмет перевірки на конституційність, при цьому, недостатньо вказати лише статті відповідного закону України чи Конституції України, але і конкретні частини цих статей, оскільки кожна з них має самостійний зміст.

У конституційній скарзі зазначаються:

1) *прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;*

2) *відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу.* Закон не передбачає обов'язкової участі представника і надає заявнику можливість самостійно захищати свої права та законні інтереси в конституційному провадженні. У випадку представництва варто звернути увагу на те, що довіреність чи ордер, які видаються представнику, мають бути складені таким чином, який засвідчував би його право представляти інтереси суб'єкта права на конституційну скаргу саме у Конституційному Суді України;

3) *короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України.* У цьому розділі достатньо зазначити про основну мотивацію суду та резолютивну частину;

4) *опис перебігу розгляду відповідної справи в судах.* Хронологічний виклад звернень автора клопотання до судових установ із відповідними заявами (позов, апеляційна скарга, касаційна скарга) та результати їх розгляду;

5) *конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України.* На виконання цієї вимоги Закону слід навести повну назву закону, його реквізити – дату і номер, процитувати текст конкретних статей, частин та пунктів, за необхідності – окремі словосполучення. Відсутність конкретизації у даному випадку може бути розцінено Судом як недотримання вказаної вимоги Закону. Не варто обмежуватися посиланням: «положення, які застосовано судом», «закони, застосовані в остаточному судовому рішенні»;

6) *обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону.* Автор клопотання, стверджуючи про невідповідність оспорюваного закону України (його окремих положень) Основному Закону України,

має навести аргументи, які б свідчили про обґрунтованість змісту і вимог конституційної скарги. Йдеться про обґрунтування саме неконституційності оспорюваних положень закону України, тож має бути розкрито взаємозв'язок між оспорюваними положеннями закону України і статтями Конституції України. Також не варто зосереджуватися при наведенні обґрунтування неконституційності оспорюваних положень на незгоді з тим, як чинним законодавством врегульовано питання, з якого подається скарга, або на суперечливому регулюванні. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що вирішення таких питань не належить до його компетенції. Конституційний Суд не є суб'єктом законодавчої ініціативи, він не може втручатися у діяльність законодавчого органу державної влади, змінювати чи доповнювати чинні нормативні акти;

7) *відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів;*

8) *перелік документів і матеріалів, що додаються.* Усі додані до конституційної скарги документи і матеріали мають бути зазначені у цьому переліку; усі зазначені у переліку позиції мають бути в наявності.

- ❖ Конституційна скарга подається до суду державною мовою.
- ❖ Учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають своєчасно заявити клопотання про участь у справі перекладача.
- ❖ Питання про участь перекладача вирішує Сенат чи Велика палата до початку розгляду справ, постановляючи ухвалу.

Конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, якщо:

✓ *вичерпано всі національні засоби юридичного захисту* (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);

✓ *з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців.*

Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами цієї вимоги, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу. При цьому звертаємо увагу, що конституційну скаргу може бути подано, якщо остаточне судове рішення у справі особи набрало законної сили не раніше за вересня 2016 року.

Якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.

Заявляючи клопотання про поновлення пропущеного строку, необхідно надати Суду відповідну інформацію та навести належні докази.

Суд відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу непринятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.

1.3. Особливості провадження у справах за конституційними скаргами в Конституційному Суді України

➤ Конституційна скарга реєструється Секретаріатом Суду шляхом внесення інформації до автоматизованої системи «Документообіг КСУ» із проставленням автоматично сформованого унікального реєстраційного індексу, дати та часу надходження.

➤ Законом України «Про Конституційний Суд України» і Регламентом Конституційного Суду України передбачено особливий *порядок попереднього опрацювання конституційних скарг Секретаріатом Суду*.

➤ Секретаріат Конституційного Суду України перевіряє її на відповідність за формою вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України».

➤ Перевірка відбувається впродовж одного робочого дня з дня реєстрації конституційної скарги.

➤ Якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України», керівник Секретаріату повертає її вам із зазначенням, яким саме вимогам Закону вона не відповідає.

➤ Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог Закону України «Про Конституційний Суд України».

Конституційні скарги, які за формою не відповідають вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України» повертаються суб'єктам права на конституційну скаргу керівником Секретаріату, між суддями Конституційного Суду не розподіляються.

Конституційна скарга у разі її відповідності за формою вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України» після попередньої перевірки Секретаріатом, але не пізніше наступного робочого дня з дня реєстрації, передається судді-доповідачу згідно з розподілом.

Суддя-доповідач у справі вивчає звернення до Суду у двадцяти денний строк з дня визначення його суддею-доповідачем у справі. Цей етап закінчується постановленням ухвали про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову в його відкритті.

➤ Ухвалу про відкриття провадження у справі постановляє колегія, у складі трьох суддів; а у випадку неодностайності колегії, при постановленні ухвали про відмову у відкритті – Сенат.

За результатами розгляду звернень до Суду постановляється ухвала про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у його відкритті.

➤ Справи за конституційними скаргами, провадження в яких відкрито, Сенат розглядає на своїх пленарних засіданнях. Розгляд справ, конституційне провадження щодо яких відкрито, може здійснюватися в порядку усного або письмового провадження. Письмова форма є основною формою розгляду справ у Суді.

➤ Після визнання Судом дослідження матеріалів справи на відкритій частині пленарного засідання завершеним головуючий оголошує про перехід Суду в закриту частину пленарного засідання. Після розгляду ухвалюється рішення по суті